

تأثیر تهدیدات مرتبط با جرایم سایبری بر اخلاق عمومی جامعه؛ با توجه به کودکان جزای افغانستان

عبدالله محمدی^۱

چکیده

فضای سایبری در عرصه روابط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی انسان‌ها تحول بزرگی ایجاد کرده است. تهدیدهای سایبری از جمله پدیده‌های جدیدی است که در عصر فعلی، هم‌زمان با تغییر و تحول تکنولوژی اطلاعات و افزایش روابط در دنیای کنونی از طریق شبکه بزرگ اینترنت در سراسر جهان ظهور پیدا کرده است، آنگونه که اکنون مشکل تهدیدهای سایبری، از یک نگاه، مهم و از لحاظ دیگر، پیچیده به نظر می‌رسد. پدیده‌های مجرمانه‌ای که در فضای سایبری رخ می‌دهند بنام «جرایم سایبری» یاد می‌شوند. جرایم سایبری نسل نوینی از جرایم است که توسط اینترنت و شبکه‌های اینترنتی اتفاق می‌افتند. تحقیق پیشرو، به هدف بررسی تأثیر تهدیدهای جرایم سایبری بر اخلاق عمومی جامعه انجام شده است. نتایج به دست آمده بیانگر آنست که تهدیدات مرتبط با جرایم سایبری اثرات ویران کننده و جبران‌ناپذیری بر اخلاق عمومی جامعه دارد. فضای مجازی و تهدیدات سایبری، از جمله عوامل مهم و خطرناک در زمینه ارتکاب جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی جامعه می‌باشد. لذا قانونگذار افغانستان با درک اهمیت موضوع، برخی محتویات مرتبط با عفت و اخلاق عمومی همچون هرزه‌نگاری و سایر پدیده‌های خلاف ارزش‌های فرهنگی و اعتقادی مردم در فضای سایبری را جرم انگاری نموده است. اما مقررات موجود به تناسب اهمیت و گستردگی فضای سایبری کافی نبوده، لازم است قانون‌گذار افغانستان رویکرد فعلی خود را بازنگری و خلأهای قانونی موجود را با وضع مقررات جامع رفع نماید. داده پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه‌ای گرد آوری و با استفاده از روش تحقیق تحلیلی - توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

کلیدواژه: فضای سایبری، جرایم سایبری، اخلاق عمومی، تهدیدهای سایبری.

مقدمه

جرایم سایبری اصطلاح نوینی است که در عصر ارتباطات و با وجود آمدن کامپیوتر و اینترنت به میان آمده است. با اختراع کامپیوتر و با وجود آمدن تکنولوژی مخابرات در عصر ارتباطات انقلاب بزرگی در عرصه‌ی فناوری اطلاعات و ارتباطات رقم خورد. کامپیوتر پردازش اطلاعات را به بهترین شکل ممکن ساده و روان ساخت از سوی هم تکنولوژی مخابرات باعث گردید اطلاعات پردازش شده به سرعت و دقت فراوان منتشر گردد. تلفیق این دو تکنولوژی شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهانی را به وجود آورد. این شبکه‌ها که از سیستم‌های کامپیوتری متصل به هم تشکیل شده است به کمک تکنولوژی‌های پیشرفته‌ی مخابراتی باهم ارتباط برقرار کرده و فضای جدید و متفاوت از فضای فیزیکی را به وجود آورده است که بنام «فضای سایبری» یاد می‌گردد. فضای سایبری در عرصه‌ی روابط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی انسان‌ها تحول بزرگی ایجاد کرده است. این تحول باعث شده تا روابط افراد از حالت سنتی به حالت الکترونیکی تغییر کند. افراد در فضای سایبر از آزادی بیشتری نسبت به فضای فیزیکی برخوردارند و با سرعت و انگیزه‌ی بالاتری در آن فعالیت می‌کنند. برقراری روابط مختلف به سرعت و آسانی صورت می‌گیرد، بسیاری از اعمال و رفتارهای که در فضای حقیقی به کندی و با مزاحمت‌های فراوان پیش می‌رفت در فضای سایبری به آسانی و با سرعت زیاد انجام می‌شود. تحول شگرف در عرصه‌ی تکنولوژی و ارتباطات که باعث به وجود آمدن جرایم سایبری گردید، روی حقوق نیز تاثیر گذاشت و باعث شد تا اصول و قواعد مشخصی برای جلوگیری از آزادی مطلق در فضای سایبری از سوی کشورهای مختلف وضع گردد. طبق این اصول، اعمال و رفتارهای ارتکاب یافته در فضای سایبری نیز چنانچه به ارزش‌های بنیادین جامعه بشری آسیب برسانند پای حق و حقوق به میان آمده و چنین رفتارهای به وسیله‌ی جرم‌شناسی مناسب سرکوب می‌گردند. پدیده‌های مجرمانه‌ی که در فضای سایبری رخ می‌دهند بنام «جرایم سایبری» یاد می‌شوند. جرایم سایبری نسل نوینی از جرایم است که توسط اینترنت و شبکه‌های اینترنتی اتفاق می‌افتند. فضای سایبری به دلیل ویژگی‌های خاص، زمینه‌ای مناسبی برای ارتکاب

جرائم سایبری فراهم نموده است و این امر تهدیدات نوینی را به وجود آورده است که مقابله با آنها، مستلزم ارائه راهبردهای جدیدی است. تهدیدات مرتبط با جرائم سایبری امنیت و سلامت اخلاقی در جوامع بشری را که از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است، به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا بیشتر کشورها به منظور مقابله با این چنین تهدیدات که منجر به وقوع ناهنجاری‌های اجتماعی، گسست پیوندها و متلاشی شدن کانون گرم خانواده‌ها و در نهایت موجب اختلال در پیشرفت همه جانبه کشور، می‌گردد، راهبردهای ویژه‌ی در نظر می‌گیرند. یکی از اصلی‌ترین تهدیدات مرتبط با جرائم سایبری، تولید محتوا علیه عفت و اخلاق عمومی جامعه در فضای مجازی است. نشر و پخش روز افزون محتوا توسط شبکه‌های اجتماعی متعدد، سایت‌های مختلف اینترنتی، گفتگوهای خصوصی آنلاین و اینترنتی و... در میان استفاده کنندگان فضای مجازی تأثیرات منفی شدید و جبران‌ناپذیر علیه وجدان جمعی و اخلاق عمومی جوامع بشری بجا گذاشته است. این تهدیدات در چارچوب قوانین جزایی کشورها تحت عنوان "جرائم سایبری" جرم‌انگاری گردیده است. از سوی نیز جرائمی که در فضای مجازی و اینترنتی توسط وسایل و امکانات خاص ارتکاب می‌یابد، خیلی آسان و اکثراً بدون هزینه می‌باشد. چون ارتکاب این گونه جرائم در فضای مجازی و بدون هیچ گونه موانع فیزیکی به گونه‌ای رخ می‌دهد که افراد در آن نیاز به حضور فیزیکی و تحرکات مجرمانه توسط ابزار سخت و خطرناک ندارند. در ضمن اینکه در بسیاری از کشورها جرائم سایبری هنوز تعریف مشخصی ندارد. لذا، خطرات درگیری با این گونه جرائم بیشتر بوده، تعقیب و دستگیری مجرمان بسیار دشوار است. تهدیدهای سایبری از جمله پدیده‌های جدیدی است که در عصر فعلی، هم‌زمان با تغییر و تحول تکنولوژی اطلاعات و افزایش روابط در دنیای کنونی از طریق شبکه بزرگ اینترنت در سراسر جهان ظهور پیدا کرده است، آنگونه که اکنون مشکل تهدیدهای سایبری، از یک نگاه، مهم و از لحاظ دیگر، پیچیده به نظر می‌رسد. اهمیت و پیچیدگی این پدیده‌ها به دلیل ماهیت جدید، ویژگی‌ها و نمودهای منحصر به فردی است که شناخت از آن را بسیار مهم و ضروری می‌نماید.

تحقیق پیشرو، به روش کتابخانه‌ای با استفاده از کتاب‌ها، مقالات علمی-پژوهشی و سایت‌های اینترنتی معتبر به گونه‌ای تحلیلی-توصیفی، تأثیر تهدیدهای جرایم سایبری بر اخلاق عمومی جامعه را بررسی می‌نماید. به نظر می‌رسد تهدیدات مرتبط با جرایم سایبری اثرات ویران‌کننده و جبران‌ناپذیری بر اخلاق عمومی جامعه دارد.

۱. ادبیات تحقیق

قبل از اینکه به مساله تأثیر جرایم سایبری بر اخلاق عمومی جامعه بپردازیم، لازم است تا نگاهی به مفاهیم کلیدی مطرح در این باب اشاره نماییم. بنابراین در قسمت تلاش می‌کنیم، گزاره‌های چون فضای سایبر، جرایم سایبری و تهدیدات سایبری را مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۱. تعریف فضای سایبر

فضای سایبری به معنای فضای مجازی و معادل آن سایبر اسپیس (Cyberspace) است که مخفف کلمه سایبرنتیک (Sybernetic) می‌باشد. این واژه از کلمه یونانی کوبرنان به معنای هدایت و راهبری گرفته شده است (بیگی، ۱۳۹۸: ۲۲). بند (۲) ماده ۸۵۱ کود جزای افغانستان فضای سایبر را چنین تعریف کرده است: «فضای سایبر عبارت از فضای مجازی یا غیر ملموسی است که به اساس ارتباطات شبکه‌های کمپیوتری یا اینترنتی بوجود آمده است». برخی افراد از فضای سایبری به عنوان فضای جدید در کنار زمین، هوا، دریا و فضا یاد کرده و آن را فضایی مصنوعی ساخته شده توسط انسان میدانند که در آن نمی‌توان از حواس پنج‌گانه‌ی ظاهری استفاده کرد؛ ولی این فضا خصوصیات و ویژگی‌های دارد که دارای عناصر منحصر به فرد خود است. مانند فایل‌ها، پیغام‌های الکترونیکی، عکس‌ها و.... این فضا دارای مدل انتقالی و حمل نقل نیز می‌باشد. بر خلاف فضای حقیقی، سیر و گذشت در این فضا بدون هیچ گونه حرکت فیزیکی و بسیار سریع مقدور است. تنها با حرکت موشواره یا فشردن کلیدی در صفحه کیبورد امکان‌پذیر می‌باشد (دستجری و میر محمدی، ۱۳۹۲: ۱۴۵). وابستگی روزافزون کشورها به فضای سایبر

باعث آسیب‌پذیری هر چه بیشتر آنها در این عرصه جدید می‌گردد. تهدیدات سایبری در سال ۲۰۰۷ از جمله تهدیدات بزرگ به شمار نمی‌رفت. این در حالی است که در سال ۲۰۱۵ در صدر لیست تهدیدات بزرگ علیه امنیت داخلی کشورها قلمداد شد (دهقانی، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

۲-۱. تعریف جرایم سایبری

تعریف کامل پذیرفته‌شده از سوی گروه متخصصان (OECD) در سال ۱۹۸۳ میلادی اصطلاح جرم سایبری چنین می‌باشد: هرگاه رفتار غیرقانونی، غیر اخلاقی یا غیر مجاز که مشتمل بر داده پردازی اتوماتیک یا انتقال داده‌ها باشد. مطالعات جدید مفاهیم وسیع‌تر و پیشرفته‌تری را از مجرمیت داده‌ها، یا جرم اطلاعاتی ارائه می‌کنند. پروفیسور شیک یکی از حقوقدانان برجسته اتریشی در تعریف جرم سایبری چنین می‌گوید: جرم سایبری به هر عمل مجرمانه‌ای گفته می‌شود که در آن رایانه (کمپیوتر) وسیله یا هدف ارتکاب جرم باشد (حقیقی، ۱۳۹۵: ۲). به عقیده برخی، توصیف رفتارهای انحرافی مرتبط با رایانه، اصطلاحات گوناگونی از قبیل جرم رایانه‌ای، تخلفات رایانه‌ای، جرایم سایبر و جرایم مجازی وجود دارد که اغلب به جای همدیگر استفاده می‌شوند و تمایزی در استفاده این اصطلاحات وجود ندارد (علی‌وردی نیا و انواری، ۱۳۹۴: ۴). برخی نیز، جرایم سایبری را جرایمی می‌دانند که در محیط غیر فیزیکی علیه فناوری اطلاعات با حالات شبیه‌سازی و مجازی‌سازی ارتکاب می‌یابد (بیابانی و همکاران، ۱۳۸۴). از نگاه برخی دیگر، جرم سایبری عمل مجرمانه‌ای است که با ظهور تکنولوژی کامپیوتر امکان‌پذیر می‌باشد. از لحاظ حقوقی بند (۱) ماده ۸۵۱ کود جزای افغانستان در مورد جرایم سایبری چنین مقرر می‌دارد: «جرایم سایبری عبارت از جرایمی است که به وسیله تکنالوژی مدرن اطلاعات و ارتباطات الکترونیکی یا انترنتی در فضای سایبر ارتکاب می‌یابد».

۳-۱. تعریف تهدیدهای سایبری

در کنفرانس ۲ مارس ۲۰۱۰ نهاد بین‌المللی CACI و موسسه مطالعاتی نیروی دریایی

ایالات متحده تحت عنوان «تهدیدات مجازی امنیت ملی و مقابله با مشکلات فرا راه زنجیره عرضه جهانی»، تهدیدهای سایبری چنین تعریف گردید است: «وقایعی که به صورت طبیعی و یا توسط انسان (به صورت عمدی یا غیر عمدی) بر فضای سایبری تأثیرگذار باشد یا حوادثی که از طریق فضای مجازی عمل کند یا به نحوی به آن مرتبط باشد». تهدیدات سایبری خصوصیت‌های منحصربه‌فردی دارند. از لحاظی، این تهدیدات فضای وسیعی از موانع قانونی، تکنیکی، سازمانی و فرهنگی را شامل می‌شوند و از سوی دیگر، کم هزینه بودن، تأثیرگذاری شدید و شفافیت نداشتن در فضای سایبری، باعث شده بازیگران بسیاری در این عرصه گام بگذارند. به گفته‌ای برخی: «مهم‌ترین خصوصیات تهدیدات سایبری این است که به خاطر سهولت در ایجاد یا به دست آوردن نرم‌افزارهای مضر و مخرب، تقریباً هر فردی می‌تواند به این فضا وارد شود. این بازیگران شامل افراد، گروه‌های سازمان‌یافته جنایی، گروه‌های تروریستی، شرکت‌های خصوصی و دولت - ملت هستند» (رکن‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۹).

۲. خصوصیت‌های تهدیدات مرتبط با جرایم سایبری

۱-۲. سرعت عمل و صرف کم‌ترین زمان

مفهوم معمولی زمان و مکان در فضای سایبری تغییر یافته است. یکی از دلایل سرعت کم رفتارهای مجرمانه در فضای حقیقی جنبه مکانی میان سه کناره‌ی جرم یعنی مجرم، آماج جرم و اтакاب جرم است. ساختار فضای سایبری طوری است که در آن نزدیکی مکان میان سه عنصر فوق ضرورتی ندارد. این وضعیت موجب صرفه‌جویی عجیبی از بعد زمان و هزینه برای مجرمان گردیده و آنها را قادر ساخته است بدون وجود هر گونه مانعی به نام مکان، جرایم بسیاری را در زودترین زمان ممکن مرتکب شوند. از سرقت هویت گرفته تا انتقال پول از حسابی به حساب دیگر را به آسانی انجام دهند. بنا بر تحقیق برخی پژوهشگران: «مجرمان حرفه‌ای برای انجام حمله سایبری تنها به یک کامپیوتر، یک ارتباط اینترنتی و دانش حرفه‌ای محدود در زمینه

فضای سایبری نیاز دارد. در نتیجه، فضای سایبری شرایطی را آماده کرده است که با هزینه‌ای کم می‌توان اقدامات خطرناکی را در مدت کوتاه و با سرعت بالایی انجام داد» (جوان جعفری، ۱۳۸۹، ۱۷۶).

۲-۲. بازیگران ناشناس و قابل ردیابی نبودن

ناشناس ماندن از جمله اصول حاکم بر جرایم فضای سایبری است. از یک جهت قاعدتاً شناختن کاربران ماشین متصل به شبکه امری پیچیده و پرهزینه است. از سوی دیگر استفاده از روش سرقت مشخصات دیگر ماشین‌ها، پوشیدگی آنلاین و سایر پنهان‌کاری‌های موجود، کار شناسایی مرتکبین را به صورت مبهم ولی سخت و بعضاً غیر ممکن ساخته است. اینگونه جرایم عمدتاً پیش از اطلاع قانونی و حتی خود قربانی رخ داده و آثار جرایم و نرم افزارهایی مورد کاربرد، پس از ارتکاب توسط مجرم به سرعت از بین می‌روند یا به صورت اتوماتیک حذف می‌شوند (جوان جعفری، ۱۳۸۹: ۱۷۶). اینترنت به حیث سیستم غیر متمرکز طراحی شده و استفاده کنندگان آن، اکثراً شناخته شده نیستند. همین عدم شناسایی باعث می‌گردد هیچ‌گونه اثری از برخی کنش‌ها در فضای سایبری بجا نماند. کاربران فعال در فضای اینترنت می‌توانند از دورترین نقاط کره خاکی، بدون هیچ‌گونه تهدیدی در مدت زمان کوتاه و در ظرف چند ثانیه بی‌آنکه کوچکترین اثر یا نشانه‌ای از خود بر جای بگذارند، اهداف دیجیتالی را مورد هدف قرار دهند.

۲-۳. تأثیرگذاری عجیب

فضای سایبری از لحاظ ماهیت متفاوت از فضای حقیقی و فیزیکی است. این ماهیت ویژه شرایطی را به میان آورده است که ظهور هر نوع اختلال یا بوجود آمدن کوچکترین سکتگی در سیستم آن، می‌تواند اثرات منفی و پیامدهای مخرب و به مراتب بیشتر از حادثه اولیه به دنبال داشته باشد. کنش و واکنش‌های سایبری و به دنبال آن، بروز اختلال در شبکه‌های اینترنتی می‌تواند باعث خسارتهای مالی، خسارت در محصولات و تولیدات، از میان رفتن اعتبار، حذف و از بین رفتن اطلاعات

حساس و حتی از دست دادن جان انسانها شود. زیرا در چنین مواقعی، زیرساخت‌ها و سامانه‌های مهم دچار آسیب می‌شوند (رکن‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۰).

۴-۲. کم اهمیت بودن جغرافیا

وجود مرزهای جغرافیایی و تحت کنترل قرار داشتن آنها به شیوه‌های متعارف مانند توقف، بازرسی و بکار بردن وسایل الکترونیکی از یک سو ارتکاب جرم در ورای مرزها را با موانع جدی مواجه ساخته و از سوی دیگر کمک بزرگی به کشف جرایم سنتی، به خصوص جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی می‌نماید. جرایم سایبری به خاطر اینکه در فضای مجازی و فارغ از مرزهای متعارف جغرافیایی واقع می‌شود، مجرم می‌تواند در هر نقطه‌ی از جهان مستقر باشد. در نتیجه چنین وضعیتی، «اولاً: کشف جرم و شناسایی بزه‌کار با موانع عدیده‌ای روبرو است. ثانیاً: به دلیل گسترده‌ی وسیع و پراکندگی حوزه ارتکاب جرم، در صورت کشف جرم و شناسایی مجرم، پروسه‌ی جمع‌آوری مستندات قانونی تعقیب و محاکمه بزه‌کار بسیار زمان‌بر و پرهزینه خواهد بود. ثالثاً: در بسیاری موارد قانون حاکم و دادگاه صالح برای رسیدگی نظام عدالت کیفری را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد. رابعاً: فقدان قوانین لازم از یک سو و از سوی دیگر تعارض قوانین برخی از کشورها در کنار فقدان اسناد بین‌المللی لازم‌الاجرا و به‌ویژه با توجه به خصیصه فراملی جرم سایبری موانع جدی بر سر راه همکاری‌های قضایی و استرداد بزه‌کاران محسوب می‌شود» (جوان جعفری، ۱۳۸۹: ۱۷۷). سرعت انتقال در فضای مجازی به سراسر جهان بسیار با سرعت و در لحظه کوتاه صورت می‌گیرد. این حالت باعث صرفه‌جویی عجیبی از لحاظ زمان و هزینه برای مجرمان گردیده است. به گونه‌ای که مجرمان می‌توانند بدون وجود مانعی به نام مکان، جرایم متعددی را در سریع‌ترین زمان مرتکب شوند، هویتی را سرقت نمایند و یا پولی را از حسابی به حساب دیگر منتقل کنند.

۵-۲. ساختار فضای اینترنت

بنا به گفته‌ای برخی پژوهشگران: «اینترنت، فضای مشترک و یکپارچه است. استفاده

از این فضا توسط شهروندان، شرکت‌ها و دولت‌ها به شیوهایی است که جداسازی آنها بسیار دشوار است. توانایی محدود برای جدا کردن بازیگران و فعالیت‌های آنها، پاسخ مناسب به تهدید را بسیار دشوارتر کرده است. از سوی دیگر، ساختار اینترنت، دولت‌ها و شرکت‌های خصوصی را با عدم اطمینان در قبال خطرات فضای اینترنتی مواجه کرده است. این عدم قطعیت ناشی از پیچیدگی‌ها و فناوری در حال تکامل برای پشتیبانی از سیستم‌های حیاتی است» (رکن‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۰). در جرایم سنتی معمولاً مجرم ناچار است که قبل از ارتکاب یا همزمان با وقوع جرم، در صحنه حضور داشته باشد. پس از ارتکاب جرم نیز اقداماتی متعددی برای پنهان کردن و یا استفاده از آثار و نتایج حاصله از ارتکاب جرم صورت می‌گیرد. این امر، یافتن رد پای مجرم و تحقیق در مورد شناسایی و تعقیب وی را آسان می‌کند. اما عدم حضور مجرم در صحنه‌ای جرم سبب می‌شود که شیوه‌های سنتی کشف جرم، تحقیق و شناسایی مجرم قابلیت اجرا نداشته باشد (جوان جعفری، ۱۳۸۹: ۱۷۷). این وضعیت و ویژگی فراملی جرایم سایبری، کار جمع‌آوری ادله اثبات جرم را با دشواری‌های خاص همراه می‌سازد.

۳. تأثیرات تهدیدات مرتبط با جرایم سایبری بر اخلاق عمومی جامعه

فضای مجازی، می‌تواند زمینه‌ای مناسبی را برای ارتکاب جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی بوجود آورد. تأثیرات مخرب فضای مجازی از زوایای گوناگون قابل بررسی است. اینترنت فضای گسترده‌ای مجازی است که در آن هیچ گونه ضوابط و مقررات جهانی و الزامات قانونی، وجود ندارد. لذا در چنین فضایی هیچگونه تضمینی مبنی بر استفاده درست و منطقی برای نیل به اهداف انسانی افراد و گروه‌ها وجود ندارد. زیرا در پهلوی گروه‌ها و انجمن‌های با فعالیت‌ها و اهداف درست و منطقی، گروه‌های مختلف دیگر نیز دیده می‌شوند که ممکن است فعالیت‌های نابهنجار و اهداف غیر منطقی داشته باشند. به علاوه، برخی از افراد به خاطر نبود یا کمبود فضاها و زمینه‌های مناسب تفریحی و آموزشی در جامعه، در خانه مصروف فضای مجازی

می‌شوند، این افراد به تدریج دچار نوعی گوشه‌گیری و انزوای طلبی می‌گردند که در نتیجه موجب گوشه‌گیری آنها از اجتماع می‌شود. منزوی شدن کاربران دنیای مجازی و ایجاد ارتباط با کسانی که در دنیای واقعی وجود خارجی ندارند و وجود گروه‌های مختلف و بعضاً نابهنجار در فضای سایبری، امکان دارد آثار و پیامدهای نامطلوبی در رفتارهای اجتماعی کاربران از خود بجا بگذارند. ذیلاً به چند نمونه از تأثیرات تهدیدات مرتبط با جرایم اینترنتی بر اخلاق عمومی جامعه پرداخته می‌شود.

۱-۳. رفتارهای خلاف عفت و اخلاق عمومی در کودکان جزای افغانستان

هر جامعه‌ای دارای ارزش‌های فرهنگی و اعتقادی می‌باشد که ریشه در تاریخ آن دارد. این ارزش‌ها از اهمیت بسیار بالایی برای جوامع برخوردار است و هر گونه رفتار خلاف این ارزش‌ها با واکنش مستقیم افراد جامعه مواجه می‌گردد. جامعه‌ای افغانستان یک جامعه‌ای اکثراً سنتی و معتقد به دین اسلام می‌باشد که بیشترین ارزش‌های فرهنگی آن برخاسته از اصول و اعتقادات و اسلامی می‌باشد. لذا قانونگذار کشور با درک اهمیت موضوع، برخی محتویات مرتبط با عفت و اخلاق عمومی همچون هرزه‌نگاری و سایر پدیده‌های خلاف ارزش‌های فرهنگی و اعتقادی مردم را در فضای سایبری را جرم‌انگاری نموده است.

چنانکه ماده ۸۶۷ کود جزا عنصر قانونی رفتارهای مجرمانه علیه عفت و اخلاق عمومی می‌باشد. ماده‌ای مذکور در این زمینه چنین صراحت دارد: «(۱) شخصی که به وسیله سیستم کمپیوتری یا مخابراتی موضوعات غیر اخلاقی یا غیر اسلامی را تولید، ارسال، منتشر، توزیع یا به فروش رساند یا به فروش عرضه کند یا به قصد ارسال یا انتشار یا تجارت تولید یا ذخیره یا نگهداری کند، به حبس متوسط تا دو سال یا جزای نقدی از پنج هزار تا شصت هزار افغانی، محکوم می‌گردد، استفاده علمی از این حکم مستثنی می‌باشد. (۲) به مقصد فقره (۱) این ماده، موضوعات غیر اخلاقی به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیر واقعی اطلاق می‌شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی انسان است».

رفتار مجرمانه‌ای این جرم، عمل اجرایی و به طور مطلق پیش‌بینی گردیده است.

موضوع جرم رفتارهای غیر اخلاقی و غیر اسلامی می‌باشد. رفتارهای مجرمانه‌ی این جرم تولید، ارسال، نشر، توزیع یا به فروش رساندن یا عرضه برای فروش و... می‌باشد که در فقره اول ماده‌ی فوق بیان گردیده است. عنصر روانی این جرم قصد عام می‌باشد. فرقی ندارد که مرتکب رفتارهای مجرمانه را به منظور به دست آوردن مفاد مادی یا معنوی انجام داده باشد، یا صرف به دلیل شوخی و تفریح. مطابق به فقره اول ماده فوق‌الذکر مرتکب این جرم، به حبس متوسط تا دو سال یا جزای نقدی از پنج هزار تا شصت هزار افغانی، محکوم می‌گردد، البته استفاده علمی از این حکم مستثنی می‌باشد.

۲-۳. تهدیدات سایبری و تعارض ارزش‌ها

تغییرات مربوط به تکنولوژی، ارزش‌ها و معیارهای مورد قبول جامعه را عمیقاً تحت تأثیر قرار داده است. یکی از مشکلات فراراه فرهنگ‌ها روبرو شدن با این پدیده است. چون اساساً اینترنت پدیده‌ای است که همراه با ارزش‌های غربی وارد جوامع مختلف گردیده است و این امر معضلات جدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است. زیرا این پدیده حاوی برخی عناصر جدیدی است که مغایر با فرهنگ برخی کشورها است. بدین لحاظ استفاده‌ای اینترنت می‌تواند آسیب‌های زیادی را به همراه داشته باشد. مثلاً وارد شدن اینترنت در فضای خانواده ممکن است نظام ارزشی آن را تغییر دهد. چنانچه استفاده‌ای آزادانه‌ای جوانان از اینترنت امکان دارد ارزش‌های خانوادگی آنان را با چالش‌های جدی روبرو کند. هر جامعه‌ای دارای ارزش‌های است که برخاسته از فرهنگ آن است. اما برخی نویسندگان باور دارند که: «ارزش‌های متمدنی در جوامع اسلامی به موجب تأثیر از فرهنگ بی‌بند و بار و اباحه‌گر غرب در حال کم رنگ شدن است. ارزش‌های مثل حیا و عفت زن، اهمیت داشتن شخصیت انسان نه جنسیت آن و قبح عریان‌نمایی بدن و... به‌ویژه در میان جوانان گسترش می‌یابد و در نهایت قبح برخی اعمالی که سازنده ارتباط سالم و مفید در میان افراد جامعه است، از بین می‌رود و در گذر زمان با رشد ارتکاب برخی اعمال خلاف اخلاق و حتی ارتکاب برخی جرایم منتهی خواهد شد» (ملک شعار و

تدین، ۱۳۹۸: ۱۵۶).

۳-۳. تهدیدات سایبری و افزایش روابط غیرمعمول میان جوانان

اینترنت می‌تواند موجب سهولت در ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه، گردد؛ بدین لحاظ ممکن است در زمینه‌های روابط غیراخلاقی و روابط نامتعارف، بسیار مورد توجه قرارگیرد. تا آنجا که در برخی موارد و مواقع اینترنت باعث زمینه‌سازی خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع می‌شود. استیفن کوک (۲۰۱۳) طی مطالعات بر روی ۶۰۰۰ نفر از جوانان مرد و زن ۱۸-۲۴ ساله که از شبکه‌های مجازی با موبایل استفاده می‌کردند، به این نتیجه رسیده است که فعالیت‌های مشترک در شبکه‌های مجازی آنلاین و اشتراک نظرات مثبت در خصوص موارد منکر، تأثیر بسیار شگرفی در ارتکاب جرائم اخلاقی در بین این جوانان داشته است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵).

۳-۴. تهدیدات سایبری و ایجاد فاصله میان نسل‌ها

برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که: «اینترنت شکاف میان نسل‌ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم علاقمند به اینترنت نیز آشکار شده، به گونه‌ای که هیچ یک‌زبان دیگری را نمی‌فهمند. امروزه با ورود وسایل و تکنولوژی‌های جدید به عرصه خانواده‌ها شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت‌های متمادی در کنار یکدیگر می‌نشینند، بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند» (یوسفی و افتخاری، بی‌تا: ۴). اغلب والدین سواد استفاده از فضای مجازی را ندارند و چندان با قانون و قواعد بسیار خاص این فضا آشنایی ندارند و همین موضوع موجب می‌شود تا نظارت مناسبی بر عملکرد فرزند جوان و نوجوان خود نداشته باشند و در چنین حالتی جوانان و نوجوانان با حضور در فضای مجازی و مواجهه با سیل اطلاعاتی درست و نادرستی که از هر طرف او را احاطه می‌کند، آماده‌ی پذیرش چیزهای شود که در ورای هجوم این اطلاعات به او القاء می‌شود. همین امر سبب شده است تا اینترنت و فضای مجازی زمینه‌های گسست فرهنگی بین نسلی را بوجود آورد و این موضوع

برکنترول خانواده روی رفتار جوان و نوجوان اثر بسیار بدی خواهد داشت. در شهرهای کوچک و بزرگ که افراد از اینترنت و فضای سایبری استفاده می کنند، تغییرات مهمی در حوزه خانواده بوجود آمده است به گونه ای که کمتر خانواده ای را پیدا می توانیم که والدین و فرزندان پهلوی هم نشسته و در مورد موضوعات مختلف خانوادگی و مسائل کاری با هم گفتگو کرده و در موضوعات مختلف با هم مشوره و تبادل نظر کنند. متأسفانه در شرایط کنونی دیده می شود که روابط موجود میان والدین و فرزندان دچار مشکل شده و دو نسل به خاطر تفاوت های اجتماعی و تجربه های مختلف زیستی، زندگی را از دید و نظر خود نگاه کرده و بر اساس بینش شخصی خود آن را تفسیر می کنند. طوری که نسل گذشته و بزرگتر ادعای دانایی و با تجربگی می کنند و نسل جدید و امروزی که خواهان هم خوانی با پیشرفت و تکنولوژی روز است، در مقابل آنها واکنش نشان می دهند و چون با مشکل منطق و نصیحت های اساسی و مملو از تجربه ای آنها بر نمی آیند دست به لجبازی می زنند. امروزه سرعت تکنولوژی شکاف بین نسل فرزندان و والدین شان را بسط داده است (همان منبع).

۵-۳. تهدیدات سایبری مرتبط با موضوعات جنسی

به نقل از قربانی و همکاران در سال ۱۹۹۹ کنفرانس جهانی با عنوان «کارشناسی برای حمایت کودکان در برابر سوء استفاده جنسی از طریق اینترنت»، برگزار گردید که منجر به صدور قطعنامه ای شد که در آن آمده است: «هرچه اینترنت بیشتر توسعه پیدا کند، کودکان بیشتر در معرض محتویات خطرناک آن قرار خواهند گرفت». فعالیت های محرمانه مربوط به فحشای کودکان و پورنوگرافی که از طریق اینترنت مورد استفاده واقع می شود، اکنون از مسائل حاد به شمار می رود. گروهول (۲۰۱۲) طی تحقیقاتی که در خصوص استفاده نادرست از فضای مجازی انجام داده است، به این نتیجه رسید که افرادی که وقت زیادی را صرف استفاده از این فضا می کنند با شبکه ها و سایت های مختلفی که در مباحث مستهجن فعالیت می کنند، روبرو و در نهایت با مشکلات بسیاری مواجه می شوند. هموارسازی مسیر در جهت تحریک، تشویق، ترغیب، تهدید یا تطمیع افراد به دستیابی به محتویات مستهجن و مبتذل آنقدر سهل

و آسان و همچنین فراگیر است که به هیچ وجه نمی‌توان مانع سیل خروشان این بستر محرك شد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۵).

از نظر قانونی، ماده ۸۷۴ کود جزای افغانستان هرزه‌نگاری (پورنوگرافی) را از جمله تهدیدات سایبری علیه ارزش‌های عمومی جامعه دانسته و چنین مقرر می‌دارد: «(۱) شخصی که یکی از اعمال ذیل را انجام دهد، مرتکب جرم پورنوگرافی گردیده، به حبس متوسط تا دو سال یا جزای نقدی از شصت هزار تا یک صد و بیست هزار افغانی، محکوم می‌گردد: ۱- تولید پورنوگرافی برای خود یا دیگری یا به منظور نشر در فضای سایبر؛ ۲- پیشکش کردن یا فراهم ساختن پورنوگرافی از طریق فضای سایبر؛ ۳- پخش یا نشر پورنوگرافی در فضای سایبر؛ ۴- نگهداری پورنوگرافی در سیستم کمپیوتری یا در وسیله ذخیره‌سازی معلومات. (۲) به مقصد فقره (۱) این ماده، پورنوگرافی عبارت از وسایل پورنوگرافیکی ای است که شخص یا اشیا ذیل را قابل رویت می‌سازد: ۱- شخص در حالت عمل جنسی آشکار؛ ۲- تصاویر واقعی نمایش‌دهنده شخص در حالت عمل جنسی آشکار. (۳) به مقصد فقره (۱) این ماده نشر عبارت از توزیع، پخش، ارایه، نمایش، تبادل، خرید، فروش یا عرضه برای فروش یا عرضه به هر طریق دیگری می‌باشد. (۴) هرگاه هدف از پخش و نشر پورنوگرافی، ترغیب طفل به فعالیت‌های جنسی باشد مرتکب به حد اکثر مجازات مندرج این ماده، محکوم می‌گردد. (۵) هرگاه جرم مندرج فقره (۱) این ماده به قصد تحقیقات علمی، طبی یا حکم قانون صورت گرفته باشد، قابل تعقیب عدلی، نمی‌باشد».

عنصر مادی این جرم عمل اجرایی مطلق می‌باشد. موضوع جرم، محتوای پورنوگرافیکی می‌باشد رفتارهای مجرمانه‌ی این جرم در فقره یک ماده ۸۷۴ کود جزا مشخصاً بیان گردیده‌اند. عنصر روانی جرم هرزه‌نگاری مطابق به ماده ۸۷۴ کود جزا، عمدتاً قصد عام است. یعنی برای تحقق این جرم علم مرتکب به اینکه موضوع جرم پورنوگرافیک است و انجام ارادی رفتارهای این جرم برای تحقق جرم لازم دانسته می‌شود. البته دو مصداق فقره اول و چهارم ماده‌ای فوق علاوه بر قصد عام،

قصد خاص را نیز لازم دارد. قصد خاص در فقره اول این است که منظور از تولید پورنوگرافی نشر در فضای سایبر باشد و در فقره‌ی چهارم ترغیب و تشویق طفل به فعالیت‌های جنسی، قصد خاص جرم می باشد. مطابق به فقره اول ماده ۸۷۴ کود جزا، مرتکب جرم پورنوگرافی به حبس متوسط تا دو سال یا جزای نقدی از شصت هزار تا یک صد و بیست هزار افغانی، محکوم می گردد. و مطابق به فقره ۴ ماده مذکور مرتکب به حد اکثر مجازات مندرج این ماده، محکوم می گردد.

۳-۶. تهدیدات سایبری مرتبط با گوشه‌گیری اجتماعی

تأثیر شگرف اینترنت در زندگی اجتماعی امروزه به اندازه‌ای است که جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در واقع جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افراد بسیاری وجود دارند که اکثر اوقات شبانه روز خود را در سایت‌های اینترنتی می گذرانند و در نتیجه بسیاری از ارزش‌های اجتماعی را زیر پا می نهند. زیرا فضای اینترنت موجب می گردد که چنین افرادی سرگرم این سایتها شده و فعالیت‌های اجتماعی خود را کنار گذاشته و در عوض به فعالیت‌های فردی روی آورند. نتایج پژوهش شاندرز نشان داده است که: «استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از اینترنت کمتر استفاده می کنند، به طور قابل ملاحظه‌ای با والدین و دوستان شان ارتباط بیشتری دارند» (خسروشاهی، ۱۳۸۶). همچنان بررسی برخی محققان نشان می دهد: «شاید هیچ‌گاه کاربران اینترنت از افسردگی و انزوای اجتماعی خود آگاه نباشند و در صورت آگاهی آن را تایید نکنند اما ماهیت کار با اینترنت چنان است که فرد را در خود غرق می کند. پژوهش‌های انجام شده حاکی است دنیای اجتماعی در آینده دنیای منزوی باشد چراکه اینترنت با توجه به رشدی که دارد و جذابیت‌های کاذبی که برای نوجوانان ایجاد می کند آنها را به خود معتاد ساخته و جانشین والدین می شود» (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۵).

۳-۷. تهدیدات سایبری مرتبط با اخلاق و شخصیت کودکان

نتایج برخی تحقیقات نشان می دهد که فضای مجازی آثار منفی و تهدیدکننده‌ای

را ایجاد کرده و نقش مخرب آن در برخی از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، امنیت اخلاق و هویت کودکان جامعه را با آسیب‌های جدی روبرو ساخته است که از آن جمله می‌توان به تعاملات آسیب‌زا، بی‌اعتمادی بین افراد، بی‌صدافتی، فریب و دروغ، کاهش نوع دوستی و خیرخواهی، عدم رعایت حقوق و احترام و کاهش عزت نفس و کم‌رنگ شدن هویت‌های اجتماعی در کودکان اشاره کرد (نیکوفر و قلاوند، ۱۳۹۷: ۷۷).

۸-۳. تهدیدات سایبری مرتبط با خانواده

برخی تحقیقات نشان می‌دهند که فضای مجازی و کارکردهای آن از قبیل درج محتوای فساد، درج نظرات مثبت از طریق کامنت و غیره منجر به تهدید سلامت اخلاقی و روانی اقشار جامعه شده و ایشان را به سمت ارتکاب جرائم از قبیل روابط نامشروع، همجنس‌بازی، قوادی و پورنوگرافی سوق خواهد داد. این مهم خواهد توانست ارتباط مقدس خانوادگی را بین زوجین یا فرزندان و والدین تهدید کند. خطر فروپاشی خانواده در اثر ارتکاب جرائم علیه منافی عفت یا انحرافات جنسی از قبیل انتشار صوت و تصویر غیراخلاقی، روسپیگری، قوادی، انحرافات جنسی، هرزه‌نگاری و غیره، توسط هریک از اعضای خانواده بسیار جدی‌تر از سایر جرائم است؛ زیرا خانواده‌ها چه بسا اعضای خود را به دلیل ارتکاب جرائم مالی، خلاف یا جرائم غیرعمدی جانی و غیره طرد نکنند، ولی در برابر جرائم حیثیتی به احتمال قریب به یقین طرد خواهند کرد. تبلیغات محتوا از طریق وبسایت‌ها، وبلاگ‌ها، شبکه‌های مجازی اجتماعی غیربومی و غیرمجاز در خصوص تشریفات و تجملات نامشروع و غیرقانونی در قالب اشرافی‌گری، اسراف و تجمل نیز خواهد توانست اثرات منفی خود را بر جای بگذارد؛ چراکه قدرت رسانه‌ها و فضای مجازی در خصوص تبلیغ يك موضوع بسیار بیشتر از سایر روش‌ها است. در بستر اینترنت و فضای مجازی مسیری هموار و مشخص برای سهل و آسان‌سازی ارتکاب جرائم وجود دارد.

نتیجه گیری

امنیت و سلامت اخلاقی در جوامع بشری از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است. بیشتر کشورها به منظور مقابله با ناهنجاری های اجتماعی و جلوگیری از گسست پیوندها و متلاشی شدن کانون گرم خانواده ها و در نهایت برای پیشرفت همه جانبه کشور، به سلامت و امنیت اخلاقی توجه دارند و اعتبارات ویژه ای نیز به این امر اختصاص می دهند. تهدیدهای سایبری از جمله پدیده های جدیدی است که در عصر فعلی، هم زمان با تغییر و تحول تکنولوژی اطلاعات و افزایش روابط در دنیای کنونی از طریق شبکه بزرگ اینترنت در سراسر جهان ظهور پیدا کرده است، آنگونه که اکنون مشکل تهدیدهای سایبری، از یک نگاه، مهم و از لحاظ دیگر، پیچیده به نظر می رسد. تهدیدات سایبری خصوصیت های منحصر به فردی دارند. از لحاظی، این تهدیدات فضای وسیعی از موانع قانونی، تخریکی، سازمانی و فرهنگی را شامل می شوند و از سوی دیگر، کم هزینه بودن، تأثیرگذاری شدید و شفافیت نداشتن در فضای سایبری، باعث شده بازیگران بسیاری در این عرصه گام بگذارند. به گفته ای برخی: «مهم ترین خصوصیات تهدیدات سایبری این است که به خاطر سهولت در ایجاد یا به دست آوردن نرم افزارهای مضر و مخرب، تقریباً هر فردی می تواند به این فضا وارد شود. این بازیگران شامل افراد، گروه های سازمان یافته جنایی، گروه های تروریستی، شرکت های خصوصی و دولت - ملت هستند» (رکن آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۹). حاصل آنکه فضای مجازی، می تواند زمینه ای مناسبی را برای ارتکاب جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی بوجود آورد. تأثیرات مخرب فضای مجازی از زوایای گوناگون قابل بررسی است. اینترنت فضای گسترده ای مجازی است که در آن هیچ گونه ضوابط و مقررات جهانی و الزامات قانونی، وجود ندارد. لذا در چنین فضایی هیچگونه تضمینی مبنی بر استفاده درست و منطقی برای نیل به اهداف انسانی افراد و گروه ها وجود ندارد. زیرا در پهلوی گروه ها و انجمن های با فعالیت ها و اهداف درست و منطقی، گروه های مختلف دیگر نیز دیده می شوند که ممکن است فعالیت های ناهنجار و اهداف غیر منطقی داشته باشند. تحقیقات

و پژوهش‌های متعددی در زمینه‌های روانی و اجتماعی نیز بیانگر آن است که فضای مجازی و تهدیدات سایبری، از جمله عوامل مهم و خطرناک در زمینه‌ی ارتکاب جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی جامعه می‌باشد. لذا قانونگذار افغانستان با درک اهمیت موضوع، برخی محتویات مرتبط با عفت و اخلاق عمومی همچون هرزه‌نگاری و سایر پدیده‌های خلاف ارزش‌های فرهنگی و اعتقادی مردم در فضای سایبری را جرم انگاری نموده است.

فهرست منابع

۱. بیابانی، غلام حسین و هادیانفر، سیدکمال، (۱۳۸۴)، فرهنگ توصیفی علوم جنایی، چاپ اول، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات کاربردی کشف جرایم و امنیت معاونت آگاهی ناجا.
۱. بیگی، علی، (۱۳۹۸)، تأثیر فضای سایبر بر امنیت از منظر حقوقی، اجتماعی، سیاسی و نظامی، تهران: نشر فانوس دنیا.
۲. جوان جعفری، عبدالرضا، (۱۳۸۹)، جرایم سایبر و رویکرد افتراقی حقوق کیفری (با نگاهی به قانون مجازات اسلامی بخش جرایم رایانه ای)، مجله دانش و توسعه، سال ۱۷، شماره ۳۴.
۳. حقیقی، لیلا، (۱۳۹۵)، مروری بر جرایم سایبری (با تأکید بر قوانین مجازات رایانه ای)، دومین کنفرانس ملی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش علوم در ایران.
۴. دستجردی، حسن کامران، میرمحمدی، زهرا، (۱۳۹۳)، فضای سایبری و تعاریف جدید در جغرافیای سیاسی، جغرافیا، فصلنامه بین المللی انجمن جغرافیای ایران، شماره ۴۳.
۵. دهقانی، علی اصغر، (۱۳۹۶)، بازدارندگی سایبری در امنیت نوین جهانی: تهدید سایبری روسیه و چین علیه زیرساخت های حیاتی امریکا، فصلنامه رهیافت های سیاسی و بین المللی، سال هشتم، شماره ۴.
۶. رکن آبادی، علی، خلیلی پور، نورعلی وند، یاسر، (۱۳۹۱)، تهدیدات سایبری و تأثیر آن بر امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۵، شماره ۵۶.
۷. شاه محمدی، غلامرضا و تاهو، منصور، (۱۳۹۳)، بررسی شیوه های پیشگیری از جرایم سایبری؛ مبتنی بر فناوری اطلاعات، فصل نامه پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، سال ۹، شماره ۳.
۸. علیوردی نیا، اکبر و انوار، ی آمنة، (۱۳۹۴)، جرایم سایبری در ایران، مصادیق جرایم

سایبری و راهکارهای مقابله با آن، کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی.

۹. قربانی، ابراهیم، پورمنافی، ابوالفضل، کرمی، حمیدرضا، شکوهی‌راد، صمد، (۱۳۹۹)، نقش فضای مجازی در ارتکاب جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی، فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، سال پانزدهم، شماره ۴.

۱۰. ملک شعار، مرضیه و تدین، عباس، (۱۳۹۸)، تأثیر فضای مجازی در ارتکاب اعمال منافی عفت، فصلنامه تعالی حقوق، شماره ۶.

۱۱. نیکوفر، حسن و قلاوند، زهرا، (۱۳۹۷)، تأثیر فضای مجازی بر اخلاق و هویت کودکان، (بی‌جا).

۱۲. وزارت عدلیه (۱۳۹۶)، کود جزا، جریده رسمی، شماره (۱۲۶۰)، کابل: انتشارات مستقبل.

۱۳. یوسفی، سهیل و افتخاری، علی (بی‌تا)، تأثیر فضای مجازی بر میزان بزهکاری جوانان، کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی-اجتماعی.